

Dr. Ivan Ferbežer

Narava evalvacije učnih programov za nadarjene učence

Povzetek: V naši deskriptivni raziskavi smo analizirali naravo programske evalvacije nadarjenih učencev kot uporabno sredstvo za oblikovanje kakovostnih učnih programov, kot pomoč pri izpopolnitvi učnih programov in kot oceno učinkovitosti najustreznjšega izobraževanja nadarjenih učencev. Programska evalvacija za nadarjene učence je proučena z vidika evalvacije za načrtovanje, evalvacije v procesu uporabe učnega programa in evalvacije rezultatov učnega programa. Programska evalvacija je analitično obdelana z vidika dokazovanja in izpopolnjevanja programskevalvacijskih informacij. Programska evalvacija temelji na izobraževalnih kognitivnih in dinamičnih potrebah identificiranih nadarjenih učencev, ki z običajnim šolskim programom in kurikulumom niso bile optimalno ali pa sploh niso bile zadovoljene.

Ključne besede: edukacija nadarjenih učencev, evalvacija programov za nadarjene učence, individualizirano izobraževalno načrtovanje.

UDK: 371.214:371.26

Strokovni prispevek

Dr. Ivan Ferbežer, v pokoju, e-naslov: ivan.ferbezer@siol.net

Preden začnemo z evalvacijo učnih programov za nadarjene učence, je pomembno, da dobro premislimo, kaj lahko pridobimo s tovrstnimi prizadevanji, da se ozremo na tradicionalna pojmovanja evalvacij kot »začasne« sodbe in natančno ter jasno definiramo, kaj mislimo s pojmom »učni program«.

1 Nameni evalvacije učnih programov

Vprašanje:

Zakaj evalviramo učne programe za nadarjene učence?

Odgovor:

Zato, ker to moramo storiti.

Vprašanje:

Kdaj je učni program za nadarjene učence pripravljen za evalvacijo?

Odgovor:

Ko je učni program izoblikovan.

Vprašanje:

Kaj bomo evalvirali?

Odgovor:

Kako so se nadarjeni učenci spremenili in ali je učni program izoblikoval razlike.

Ta vprašanja so običajni odgovori na običajna vprašanja učnoprogramske evalvacije nadarjenih učencev. Toda to so nepopolni odgovori, ki jim ne uspe zrealiti mnogih načinov in poti, po katerih je lahko učnoprogramska evalvacija uporabno sredstvo za oblikovanje kvalitetnih učnih programov za nadarjene učence, za pomoč pri izpopolnitvi učnih programov in v oceni učinkovitosti zagotavljanja najustrežnejšega izobraževanja za nadarjene učence. Torej so v razvoju učnih programov za nadarjene učence tri poglobitna obdobja, v katerih je uporabna evalvacijska informacija:

- v obdobju načrtovanja,

- v začetnih in zgodnjih obdobjih uporabe učnih programov,
- ko se učni program v svojem delovanju ustali.

2 Evalvacija za načrtovanje

Žal je prepogosto evalvacijski proces proučen samo v fazi načrtovanja novega učnega programa ali ko je učnoprogramska komponenta popolna. Na primer, najprej bomo organizirali učni program mentorstva, nato se bomo po nekaj letih odločili, da bomo evalvirali njegov učinek na nadarjene učence. Omenjeni pristop je lahko samo eden izmed mnogih, ki so neuspešno povzeli prednosti širokega obsega koristi, ki so posledica skrbno načrtovane učnoprogramske evalvacije. Na nesrečo so tovrstna evalvacijska prizadevanja pogosto premajhna in prepozna. Evalvacija je bila opravljena samo zaradi odločitve, ali je bil učni program uspešen ali neuspešen, odločitev se je nanašala samo na dilemo, »ali gre« »ali ne gre«, ne pa na smer, kako bi lahko bil učni program strukturiran ali rekonstruiran, da bi najbolje zadovoljil potrebe nadarjenih učencev, ki jim je bil namenjen.

Kadar pa je evalvacija integralni del **načrtovanja učnega programa**, ponuja uporabne informacije za:

- dokumentiranje potrebe po učnem programu,
- utemeljevanje posameznega učnoprogramskega pristopa,
- dokumentiranje izvedljivosti učnega programa.

Vzemimo na primer, če načrtujemo učni program za nadarjene učence, ki imajo posebne potenciale za matematiko, potem lahko učitelji šole ali šolskega okrožja ugotovijo, ali dotedanji učni matematični program že zadovoljuje potrebe teh nadarjenih učencev. Evalvacijski proces je lahko uporabljen tudi zato, da dokaže, da potrebe nadarjenih učencev niso bile popolnoma zadovoljene z aktualnimi učnoprogramskega možnostmi in da so nujno potrebne nove pedagoške intervence.

Podobno, če smo se odločili, da bomo vzeli komponento mentorstva, je lahko uporabljena evalvacija, ki dokumentira, da bo omenjen posamezni edukativni pristop zadovoljil nenaslovljene potrebe tarčne populacije in je načrtovan tako, da bo vodil do diferenciranih rezultatov. Tovrstna evalvacija pomaga določiti, ali je mentorstvo sposobno odgovoriti na naslednja vprašanja:

- Ali so v šoli ali v njenem okrožju kadrovske navzoči mentorji?
- Ali imajo nosilci učnega programa izkušnje v usposabljanju mentorjev in ali spremljajo učence v procesu uspešnega mentorstva?
- V nasprotnem primeru, kakšen razvoj nosilcev učnih programov je nujen?
- Ali obstaja v šoli in v šolskem okrožju dovolj strokovnega osebja, ki bi skrbelo za nujne administrativne podrobnosti?
- Ali je bil to neki dislociran posamezni učni program, pri katerem bi si nadarjeni učenci morali organizirati svoj prevoz?

Seveda je mogoče, da bo evalvacija, ki poteka med načrtovanjem, pokazala, da je bil izbran neustrezen model (na primer model v razrednem pouku ne bo

deloval, če učno osebje ni zmožno in se ni pripravljeno angažirati pri takem diferenciranem kurikulumu), ali pa bo evalvacija pokazala, da ni dovolj systemske podpore pred praktično uporabo učnega programa. Smotrnejše kakor videti to kot nerešljivo oviro je uporabiti informacije o varčevanju časa, prizadevanj in denarja za to, da bi napravili načrte in modifikacije, ki bi učni program usposobili za učinkovito delovanje in ki bi prihranili poznejše skrbi. Morda bi celo obvarovali učni program pred njegovo ukinitvijo.

Dokumentiranje potreb po učnem programu

1. Učni program za nadarjene in talentirane učence predpostavlja, da: obstaja skupina učencev, ki so lahko ustrezno identificirani kot nadarjeni in talentirani;
2. omenjeni učenci imajo izobraževalne potrebe, ki so drugačne od potreb tistih učencev, ki niso identificirani kot nadarjeni in talentirani;
3. izobraževalne potrebe identificiranih učencev do sedaj niso bile zadovoljene z običajnim šolskim programom.

Učitelji, ki so se usposabljali na tem področju in so se odločili za te strategije izobraževanja nadarjenih in talentiranih, morajo soglašati z gornjimi predpostavkami, sicer je potrebno prepričevanje. Evalvacija informacij bo dokazala, da takšna populacija učencev obstaja in da potrebe teh učencev ne morejo biti zadovoljene brez uporabe posebnega, njim namenjenega izobraževalnega programa. Glede na podprte evalvacijske informacije je logično, da je treba napraviti poseben učni program za nadarjene in talentirane učence.

Utemeljevanje posebnega učnoprogramskega pristopa

Vzemimo, da bi bil učni program za nadarjene in talentirane učence ustrezno utemeljen in upravičen, potem morajo avtorji, ki učni program razvijajo, določiti uporabo specifičnega programskega pristopa. Učni program potrebuje utemeljitev, ki poteka v prej opisanem procesu in daje razvijalcu učnega programa jasen vpogled v ustrezne učnoprogramske cilje in naloge za identificirane učence. Naslednji običajni korak je izbira in razvoj specifičnega učnoprogramskega pristopa, ki je skladen z izbranimi cilji in nalogami.

Omenjeni učnoprogramski pristop je kolo, skozi katero se uresničujejo cilji in naloge. Ali ne bi bilo čudovito in preprosto, če bi obstajal samo eden najboljši način uresničevanja različnih izobraževalnih ciljev in nalog in če bi se vsak učitelj strinjal s tem najboljšim načinom? Žal to nikoli ni bilo in nikoli ne bo. Vedno so obstajali različni, konkurenčni učnoprogramski pristopi in na nesrečo je zelo malo solidnih znanstvenoraziskovalnih informacij, ki bi pomagale razvijalcu učnega programa odločati o posameznem učnoprogramskem pristopu. Pomanjkanje tovrstnih informacij otežuje odločanje o tem pristopu. Tveganje hoje po napačni poti narašča s pomanjkanjem informacijskih zvez.

Razvijalci učnega programa bi morali biti pripravljene na težja specifična vprašanja, kakor so:

- Ali lahko dokažemo, da bo da bo določen učnoprogramski model najbolje zadovoljil potrebe nadarjenih in talentiranih učencev?
- Ali bo program občasnega obiskovanja zahtevnejšega pouka posameznega predmeta v višjem razredu (pull-out) najučinkovitejši?
- Ali je sistemsko najširše uvajanje učiteljev logični prvi korak v razvijanju našega učnega programa ali začnemo z uvajanjem administrativnega osebja? Najširše vprašanje na tej stopnji razvijanja učnega programa bo:
- Ali bo ta učnoprogramska opcija, načrt kurikula, razvoj učnoprogramskega osebja itn., najverjetneje zadovoljila potrebe nadarjenih in talentiranih učencev, ki so bili identificirani?

Dokumentiranje izvedljivosti izbranih učnoprogramskega pristopov

Tukaj je gotovo na mestu izraz »biti previden«. Četudi so bili evalvacijski nameni predstavljeni zapovrstno, razvijalec učnega programa ne sme biti glede namenov miselno utesnjen z linearnostjo. Izvedljivost učnega programa je primer, pri katerem ni treba misliti linearno. Študija izvedljivosti učnega programa mora biti narejena, preden preživimo veliko načrtovanega časa pri izbiri in načrtovanju posameznega učnoprogramskega pristopa. Z drugimi besedami, dokumentiranje že opravljenih odločitev je drugačno od zbiranja informacij za pomoč pri oblikovanju odločitev. Za evalvatorja učnega programa je ta funkcija zelo uporabna, če učni program ne deluje, kakor je bilo pričakovati. Evalvator učnega programa se lahko potem vrne na vprašanja izvedljivosti učnoprogramskega načrta, da oblikuje priporočila za izpopolnitev učnega programa.

Izobraževalno načrtovanje je tudi neko sporočilo o razpoložljivih virih in zadregah, ki vplivajo zgodaj v procesu načrtovanja. Neko začetno vprašanje v načrtovanju bo vedno: Ali imamo nujne vire (resurse) za uporabo tega učnega programa ali tega posebnega učnoprogramskega pristopa? S predpostavko, da na gornja vprašanja odgovorimo pozitivno, se porajajo bolj specifična vprašanja v zvezi z uporabo razpoložljivih virov. Ali je dobra uporaba kadrovskega virov, da zaradi geografske oddaljenosti učitelj preživi skoraj polovico dneva v avtomobilu, namesto da bi pedagoško oskrbel nadarjene učence? Ali lahko pričakujemo, da bo neka skupina koordiniranih učiteljev učinkovita, ne da bi šli skozi posebno uvajalno usposabljanje?

3 Evalvacija med izvajanjem učnega programa

Ko učni program preide načrtovanje stopnje in začne delovati z identificiranimi nadarjenimi učenci, ob zagotovljenem uvajanju učiteljev in ko se delijo navodila učencem, je evalvacijska informacija uporabna pri:

1. dokumentiranju, da se učni program praktično uporablja,
2. identificiranju prednosti in slabosti učnega programa,
3. oblikovanju »procesne« učnoprogramske revizije.

Pri tem obstaja medsebojna povezanost gornjih namenov uporabe.

Dokumentiranje, da je bil učni program uporabljen

En od načinov razmišljanja o učnoprogramski evalvaciji je, da poteka postopek poštenega preizkusa nekega izobraževalnega programa ali pedagoške inovacije. Sporočilo o poštenosti implicira, da evalviramo to, kar mislimo, da evalviramo. Na primer, če se učnoprogramski načrti in pisni učnoprogramski opisi pomembno razlikujejo od učnih programov, ki aktualno obstajajo v praksi, si moramo zagotoviti, da se je evalvacija usmerjala v »program v akciji« bolj kot pa v učni program, kot bi si ga želeli.

V naši praksi je mogoče najti pomembne razlike med pisnimi učnoprogramskimi dokumenti in »učnim programom v akciji« na področju izobraževanju nadarjenih učencev. V učnih programih, ki zahtevajo individualizirani pouk, je mogoče ugotoviti, da razredni, še bolj pa predmetni učitelji pogosto v resnici ne razvijajo individualiziranih izobraževalnih načrtov (IP in v ZDA – IEP) za vsakega otroka, ki je bil identificiran kot nadarjen učenec. Poznamo primere, v katerih so učitelji razvijali en »standard« individualiziranega izobraževalnega načrta (IP) tako, da so ga fotokopirali in uporabili za vse nadarjene učence v učnem programu za nadarjene učence.

Da bi določili, ali je bil učni program uporabljen, kot je bilo načrtovano, moramo proučiti učnoprogramsko dokumentacijo, da bi spoznali namene učnega programa in celoten načrt učnega programa, potem pa empirično diagnosticirati, ali je učni program potekal v skladu z načrtom. V slovenskih šolah smo prepogosto srečali pri učnih programih za nadarjene, da so učitelji poučevali bodisi s sugestijami strokovno nekompetentnih predavateljev na seminarjih Zavoda Republike Slovenije za šolstvo bodisi v skladu že pripravljenim kurikularnim gradivom ali pa v skladu s svojo intuicijo, kaj bi bilo primerno za nadarjene učence, bolj kakor na načine, s katerimi bi uresničevali cilje učnega programa. Če se pojavijo učnoprogramske težave pri doseganju ciljev, je treba identificirati tista področja, na katerih obstajajo neskladja bodisi s spremembo kurikula, s spremembo ciljev programa ali pa strategij pouka.

Vprašanja o stopnji prileganja uporabe programa intencijam načrtovanega programa potekajo skozi vse vidike programiranja. Na primer, na področju identifikacije se lahko vprašamo, ali je koordinator s timom šolske svetovalne službe resnično uporabil multipli kriterij identifikacije. V svetu, pri nas pa v okviru koncepta Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci (Nacionalni kurikularni svet, 1998) je prevladujoča težnja izbire nadarjenih po ožjem kognitivnem psihičnem prostoru in celo prek IQ-ja, četudi teorija evalvacije zahteva multiple kriterije in multiple informacije v procesu identifikacije. (Gagne 1995, str. 21) Želimo posebej poudariti, da moramo »skrbno pogledati« in določiti stopnjo, do katere je bil program uporabljen v skladu z postavljenimi nameni.

Poleg praktične zagotovitve poštene uporabe programa so še drugi razlogi, zakaj se mora koordinator programa in učitelji ukvarjati z morebitnim razhajanjem med opisanim programom in programom v akciji. Mnogi starši izkušensko opozarjajo, da program, kot je bil opisan, sploh ni podoben programu, ki so ga otroci izkusili v praksi. Na rešetju je torej zaupanje v napisane programe za

nadarjene učence. Poleg spodkopavanja zaupanja lahko to pelje še v druge zadrege.

Informacije, ki pomagajo oblikovati učnoprogramske revizije

Izobraževalni programi so kompleksne operacije, ki vsebujejo mnogotere elemente ali komponente, ki morajo biti integrirane z namenom, da bi obrodile želene rezultate. Kot izid te kompleksnosti je mogoče, da bodo nekatere komponente ali zveze med njimi delovale bolje kot druge. Z drugimi besedami, nekateri deli učnega programa bodo delovali boljše, drugi pa slabše. Zanima nas stopnja, do katere bodo deli programa uresničevali postavljene cilje. Na primer, če nadarjen učenec pričakuje, da bo uporabil ustvarjalno reševanje problemov z namenom, da bo raziskoval resnične probleme TIP-a 3 po Renzulliju (Renzulli 1997, str. 211), ali se je naučil teh predpogojnih spretnosti ustvarjalnega reševanja problemov? Na primer, če je neustrezna komunikacija (starši so negotovi o njihovih vlogah pri samostojnih raziskovalnih projektih njihovih otrok), katere učinkovitejše poti bi lahko bile uporabljene za uspešnejše doseganje ciljev? Ali na primer, če vodstva šol niso naklonjena ali celo sabotirajo omenjena programska prizadevanja, zakaj imajo negativna stališča in kaj storiti, da bi pridobili njihovo podporo?

V odsotnosti informacij o tem, kateri deli programa dobro delujejo in kateri ne, lahko tvegamo revizije tistih delov, ki so učinkoviti, in prezremo tiste dele, ki bi morali biti znova pregledani in popravljeni.

Pomoč pri identificiranju učnoprogramske vrlin in slabosti

Z namenom, da bi opravili zdrave programske revizije, je najbolje razjasniti prednosti in slabosti programa. Tako bi se lahko okoristili tistih dejavnikov, ki prispevajo k programske učinkovitosti, in spremenili tista področja, ki ovirajo popolno delovanje v doseganju učnoprogramske ciljev. Navadno smo zainteresirani za revizijo našega učnega programa tako, da strokovno podzidamo tista področja, ki se kažejo kot pomanjkljiva.

Na primer, ali učitelji praktično upoštevajo zaporedje kurikula, ki zagotavlja pridobivanje poprejšnjih spretnosti, preden vstopijo na nova področja učenja? Konkretnije, če učenci začenjajo z nekim raziskovanjem, ali so se poprej naučili uporabljati znanstveno literaturo, spretnosti tehtanja dokazov pri evalvaciji rezultatov, spretnosti v interpretiranju statističnih dokazov, spretnosti pri testiranju hipotez glede na zbrane podatke? Ali obstaja načrt poučevanja teh spretnosti, ki jih potrebujejo pri raziskovanju? Če tega ni, bomo presenečeno razočarani, da nadarjeni učenci ne uresničujejo visokokakovostnih izdelkov.

Tehtno je mogoče utemeljevati, da si prizadevajo biti izobraževalni programi za nadarjene pa tudi drugi učni programi za »specifične populacije« kompleksnejši zato, ker so vključeni v identifikacijo populacije, ki je oskrbljena in logično načrtovana kot dodatek k običajnim rednim izobraževalnim programom. Če upoštevamo to kompleksnost in medsebojno odvisnost komponent

učnega programa za nadarjene, je pomembno, da omogočimo popolno funkcioniranje vseh komponent, sicer tvegamo neuspešno doseganje ciljev celote zaradi neuspeha enega dela programa. V tej zvezi se poraja vrsta vprašanj, kot na primer:

- Ali so učitelji seznanjeni s potrebami in ne samo značilnostmi nadarjenih, kakor je poudarjeno v konceptu Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli? (Kurikularni svet, 1998, str. 277) V skladu s tem je ustreznejše novejšo besedilo Posebne potrebe nadarjenih otrok v knjigi Ali je ta otrok nadarjen. (Ferbežer 2006)
- Ali učitelji poznajo ustrezne strategije pouka, ki niso zgolj deduktivne aplikacije splošnih didaktik, ampak razvojnopsihološko utemeljene pedagoške strategije pouka za nadarjene učencev? (Ferbežer 2006, str. 79; Ferbežer 2003, str. 99)
- Ali obstaja jasno razčlenjen kurikularni načrt?
- Ali obstaja kurikularni načrt, ki je utemeljen kot diferenciran (ne samo drugačen), kakor v slovenskem primeru? (Kurikularni svet, 1998, str. 277)
- Ali je poskrbljeno za morebitne prevoze učencev? Itn.

4 Evalvacija »stabiliziranega« programa

Ko se je učni program utrdil, ko je učno osebje doseglo soglasje o ciljnih programa, ko učni program ni bil več iz leta v leto radikalno spreminjan glede učiteljev, kurikula in strategije poučevanja, se lahko začne s proučevanjem edukativnega vpliva učnega programa na nadarjene učence. Od tod naprej obstaja interes za dokumentiranje rezultatov davkopllačevalcem, financerjem, šolam in učiteljem.

Izobraževalni programi za nadarjene učence se redkokdaj končajo, temveč potekajo v ciklih. Neki osnovnošolski ali srednješolski učni program se konča konec maja ali v juniju vsako šolsko leto. V tem času sem sam vodil ustne intervjuje in protokole z vsemi nadarjenimi učenci v devetih razredih osnovne šole v Kidričevem in Cirkovcah. Zato se učitelji in šolske svetovalne službe v interdisciplinarni timski zasedbi v tem času prednostno posvečajo evalvaciji učnih programov.

Dokumentiranje rezultatov ali vplivi učnega programa

Vsi zainteresirani želijo vedeti, ali učni program uspešno deluje in kaj se zgodi kot posledica uporabe učnega programa. Gre za vprašanja o stopnji, do katere učni program v praksi dosega zastavljene cilje. Pri tem različni subjekti (nadarjeni učenci, šolske svetovalne službe, starši, učitelji, pedagoški in psihološki teoretiki, vodstva šol, administracija Zavoda za šolstvo in administracija Ministrstva za šolstvo itn.) izražajo interes za različne dele učnih programskih sprememb. Na primer učitelji, starši in šolski svetovalci so lahko zainteresirani za naslednja vprašanja:

- Ali so si nadarjeni učenci zvišali nivoje miselnih spretnosti?
- Ali so sedaj nadarjeni učenci ustvarjalnejši?

- Ali so nadarjeni učenci bolj zaskrbljeni glede šole?
Avtorji učnega programa in koordinatorji so lahko zainteresirani za naslednja vprašanja:
- Ali so učitelji resnično spremenili njihove strategije pouka kot posledico posebnega usposabljanja?
- Ali vodstva šol in drugi učitelji bolj podpirajo omenjene učne programe in ali tudi sami kaj prispevajo k temu?

Do obsega, do katerega so takšna vprašanja neposredno povezana s specifičnimi programskimi cilji, lahko imenujem takšno evalvacijo »k ciljem usmerjeno evalvacijo«. Takšna evalvacija je poštena in smiselna ter veljavna za tisto populacijo, ki ji bodo praktično koristile evalvacijske informacije. Takšni pristopi niso brez pasti, najpomembnejša med njimi je tendenca preozkega usmerjanja glede na postavljene cilje programa. Glede na to je povečana verjetnost odsotnosti pomembnih programskih rezultatov.

Šola lahko na primer uporabi učni program za nadarjene učence na področju matematike in naravoslovja. Eden izmed vidikov tega učnega programa je lahko povečana količina pedagoško preživetega časa z identificiranimi učenci na področjih matematike in naravoslovja. In evalvacija, ki se je usmerjala samo na matematiko in naravoslovje, je pokazala, da so obstajali pozitivni edukativni vplivi. Z drugimi besedami, postavljeni programski cilji so bili doseženi. Toda evalvacija ne sme prezreti dejstva, da so bili ti cilji doseženi na račun manj edukativnega časa, preživetega na področju literature in umetnosti. Poleg tega so lahko bile pedagoške intervence na teh področjih (literatura in umetnost) strokovno pomanjkljive. Ne gre samo za to, da se evalvacijsko promovira ena ideja na račun druge, temveč ne bi smela komprehenzivna evalvacija prezreti tega, da bi lahko tudi kaj opustili, da bi dosegli zastavljene učnoprogramske cilje.

Če v evalvaciji ugotovimo, da učni programi za nadarjene dobro delujejo, je smotno tudi sodelovati s tistimi, ki so med učitelji in šolami zainteresirani za te programe.

Tako so uporabniki učnega programa pomembna avdiencia za evalvacijo informacij. Za omenjeno avdienco ljudi moramo biti sposobni odgovoriti na naslednja vprašanja:

- Ali lahko dokažemo, da ti programi za nadarjene in talentirane privarčujejo finančna sredstva? To je, da nadarjeni učenci delajo, se učijo stvari in izpolnjujejo cilje, ki jih sicer brez tega učnega programa ne bi mogli.
- Ali bi lahko bil ta učni program uporabljen v širšem šolskem okrožju?
- Kakšni pogoji morajo biti za to izpolnjeni? Ali dejavnosti umetniških področij, ali posebna prizorišča, ali posebno gradivo, ali posebej usposobljeni učitelji, ali posebni glasbeni programi itn.?

Pri tem si morajo potencialni uporabniki odgovoriti na naslednja vprašanja:

- Kaj moramo vedeti o programu, z namenom, da prepričamo tiste, ki odločajo (šolska administracija, uporabniki), da je neki učni program vreden kakovostnega spoštovanja in uporaben za neko šolsko okrožje?

5 Evalvacija vprašanj, ki nastajajo iz različnih namenov učnoprogramske evalvacije

Vsak od prej poudarjenih programskih namenov lahko izpeljuje posebna evalvacijska vprašanja, ki so naslovljena na evalvacijo programov za nadarjene učence. Niso vsa vprašanja uporabna na vseh v vseh programih za nadarjene učence in le-ta ne predstavljajo polnega obsega mogočih vprašanj. To so bili le izbrani primeri vprašanj. Omenjena vprašanja lahko razvrstimo na tri dele:

1. vprašanja o načrtovanju,
2. vprašanja o uporabi,
3. vprašanja o rezultatih.

Ad 1.

- Ali je na primer model vsešolske obogatitve (Renzulli 1997, str. 39) dosegel cilje razvijanja ustvarjalne produktivnosti pri učencih, ki so bili izbrani za ta program?
- Ali imamo psihološke kadre, ki bi individualno inteligentnostno testirali vsakega nominiranega (pri nas v Sloveniji evidentiranega) nadarjenega učenca?
- Ali so učitelji, ki delajo z učnim programom, dovolj usposobljeni v izbranem modelu za učinkovit pouk in učenje?
- Ali obstaja dovolj podpore za izbrani učni program? Kaj je treba storiti, da bi sprožili dodaten trud za podporo programu?

Ad 2.

- Ali postavljajo učitelji vprašanja, ki z visoko verjetnostjo izzovejo učence, da se aktivirajo v kritičnem in ustvarjalnem mišljenju?
- Ali učitelji prilagajajo običajni kurikulum, pouk in učenje tako, da upoštevajo nivo dosežkov nadarjenih učencev?
- Ali starši razumejo cilje učnega programa? V že citiranem uradnem slovenskem konceptu so starši povečini v vlogi podpisovalcev potrdila, s katerim dovoljujejo oblikovanje individualiziranih programov za vsakega nadarjenega učenca. Starši tudi niso angažirani niti v procesu identifikacije, dokler ni ta končan, pa še tam zgolj kot objekt za »seznanitev«. (Nacionalni kurikularni svet, 1998, str. 282)
- Ali svetovalci in učitelji opazovalno spremljajo kognitivne, socialne in emocionalne prilagoditve akceleriranih nadarjenih učencev?

Ad 3.

- Ali nadarjeni učenci ustvarjajo produkte »realnega življenja« z odgovarjanjem na »resnična« vprašanja?
- Ali nadarjeni učenci predstavljajo svoje ustvarjalne izdelke v »resničnih« življenjskih okoliščinah?
- Ali obstajajo dokazi, da je učni program izoblikoval te rezultate?
- Ali nadarjeni učenci izražajo več pozitivnih stališč do šole, do samega sebe in do učenja zaradi vpliva učnega programa?
- Ali so nadarjeni učenci bolj ustvarjalni in je to posledica vpliva učnega programa?

- Ali imajo učitelji bolj pozitivna stališča do nadarjenih učencev in sploh do nadarjenosti?
- Ali so se tudi drugi vidiki celotnega šolskega programa kakovostno spremenili kot posledica delovanja nekega posebnega učnega programa za nadarjene učence? Vprašanje se nanaša na nenamerne rezultate.

6 Splošna uporaba evalvacijskih informacij

V bistvu lahko obstajata dva načina uporabe evalvacijskih informacij. Prvi način je *dokazati*, drugi pa *izpolniti*. Pogosto so lahko evalvacijske informacije uporabljene kot dokazi, ki rabijo odločitvam, kot so:

- nadaljevati ali opustiti učni program za nadarjene učence;
- odločitev za uporabo oziroma nakup nekega izobraževalnega programa;
- odločitve učnega osebja o najemnini prostorov, promociji programa, zvišanju plač.

Primeri evalvativnih informacij, ki so uporabljene kot dokazi o uspešnosti učnega programa:

- učni program deluje, kakor je bilo pričakovati, in daje želene rezultate;
- izobraževalni rezultati učnega programa vsebujejo ustrezne informacije o njegovi uporabi in o pospeševanju učenčevega učenja;
- učitelj učnega programa je ravnal tako, da je pospeševal učenčevo učenje.

Primeri običajnih informacij, ki so uporabljene pri odločitvah o razvijanju učnega programa:

- identifikacija problemski kritičnih vidikov učnega programa;
- identifikacija tistih kritičnih vidikov, ki vplivajo na delovanje programa;
- identifikacija potencialno produktivnih načinov kako izpeljati programske revizije.

Primeri uporabljenih informacij za strokovno izpopolnitev učnega programa so:

- relativni pomen različnih komponent ali aktivnosti učnega programa;
- identifikacija tistih sestavin učnega programa za nadarjene in talentirane učence, ki dajejo želene rezultate;
- ali predlagana revizija obeta učinkovitost želenih sprememb?

Literatura

- Callahan, C., Caldwell, M. (2000). *A Practitioner is Guide to Evaluating Programs for Gifted*. Service Publication of the National Association for Gifted Children, University of Virginia, str. 3–8.
- Čagran, B., Ferbežer, I. (2002). Kriteriji programske evalvacije z vidika vzgojiteljc mlajših nadarjenih otrok. *Sodobna pedagogika*, letnik 53, št. 3, str. 44–68.
- Ferbežer, I. (1997, A). Model vrednotenja učnih programov za nadarjene učence. *Pedagoška obzorja*, letnik 12, št. 3–4, str. 156–163.

- Ferbežer, I. (1997, B). Evalvacija učnih programov za nadarjene učence. Pedagoška obzorja, letnik 12, št. 1–2, str. 20–26.
- Ferbežer, I. (2003). Several developmentally appropriate practices in education of young gifted children. V: Babić, N., Irovič, S. Dijete i djetinstvo: teorija i praksa predškolskog odgoja. Zbornik radova. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayerja. Visoka učiteljska škola, str. 99–110.
- Ferbežer, I., Korez, I., Težak, S. (2006). Ali je ta otrok nadarjen. Cirkovce: Osnovna šola; Kidričevo: Osnovna šola Borisa Kidriča, str. 99.
- Ferbežer, I. (2006). Edukacija nadarjenih učencev v luči raziskav pedagoške psihologije. Psihološka obzorja, letnik 15, št. 3, str. 79–90.
- Gagne, F. (1995). Learning about the nature of gifts and talents through peer and teacher nominations. V: Katzko, M. W., Monks, F. J.: Nurturing talents, Individual needs and Social Ability. The Fourth Conference of the European Council for High Ability. Van Gorcum Assen, str. 10–19.
- Marentič Požarnik, B. (2003). Evalvacija v službi vladajoče (šolske) politike. Delo, 23. 6. 2003, str. 19.
- Nacionalni kurikulumni svet (1998). Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci. Pedagoška obzorja, letnik 13, št. 5–6, str. 276–285.
- Renzulli, J., Reis, S. (1997). The Schoolwide Enrichment Model. A How to Guide for Educational excellence. Creative Learning Presss, Connecticut, str. 211, str. 39.

Dr Ivan FERBEŽER

THE NATURE OF PROGRAM EVALUATION

Abstract: In our descriptive research we analyzed the nature of program evaluation of gifted children as applicable means for formation of qualitative educational programs as help with perfecting educational programs and as an estimation of efficiency of most suitable education for gifted children. Program evaluation for gifted children has been investigated from the viewpoint of evaluation for planning, evaluation in the process of application of educational program and evaluation of results of educational programs. Program evaluation has been analytically studied from the viewpoint of demonstrating and improvement of program evaluation information. Program evaluation is based on educational cognitive and dynamic needs of identified gifted children that were not satisfied at all with ordinary school program and curriculum or that were not satisfied optimal with the mentioned program.

Key words: Education of gifted pupils, evaluation of program for gifted pupils, individualised educational planning